

XORIJDA ISHLAYOTGAN MUHOJIRLARNING MINTAQA
IQTISODIYOTIGA TA'SIRI

Murodillayev Sardorbek Bahodir o'g'li

Qarshi davlat texnika universiteti Mustaqil tadqiqotchisi

Sardorbek99m@gmail.com Tel:+998908706000

XXI asrda mehnat migratsiyasi global iqtisodiy tizimning eng muhim omillaridan biri sifatida maydonga chiqdi. Bugungi kunda Markaziy Osiyo davlatlari — O'zbekiston, Tojikiston, Qirg'iziston, Qozog'iston va Turkmaniston aholisining millionlab qismi xorijda ishlamoqda.

Ularning yuborayotgan pul o'tkazmalari (remittanslar) mintaqqa iqtisodiyotining muhim moliyaviy manbai hisoblanadi.

Jahon banki hisob-kitoblariga ko'ra, dunyo bo'yicha remittanslar 2023 yilda \$860 milliardni tashkil etdi. Shundan katta ulushi rivojlanayotgan mamlakatlarga yo'naltirilgan. Markaziy Osiyo davlatlari ham bu jarayondan faol ravishda ta'sirlanmoqda. o'zbekist 2023 yilda xorijiy pul o'tkazmalari \$19.7 milliardni tashkil etdi.

Bu mamlakat YaIMining qariyb 23–25% iga teng. Asosiy manba: Rossiya (70% atrofida), qolgan qismi Janubiy Koreya, Turkiya, Qozog'iston va AQShdan. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 2024 yil boshida xorijda ishlayotgan o'zbekistonliklar soni 3 milliondan ortiq bo'lgan. Pul o'tkazmalari YaIMning 50% dan ko'prog'ini tashkil etadi. 2022 yilda Rossiyadan Tojikistonga yuborilgan pul o'tkazmalari hajmi \$3.6 milliard bo'lgan.

Aholining uchdan bir qismi daromadini asosan migratsiya hisobidan oladi.

Qirg'izistonda remittanslar YaIMning 35–38% ini tashkil etadi.

2022 yilda Qirg'izistonga kelgan pul o'tkazmalari hajmi \$2.8 milliard atrofida. Har besh kishidan biri xorijda ishlamoqda.

Qozog'iston va Turkmaniston davlatlarida migrantlar asosan qabul qiluvchi mamlakat sifatida rol o'ynaydi, lekin Qozog'istonning o'zidan ham muayyan hajmda pul o'tkazmalari chiqib ketmoqda (asosan Rossiyaga). Qozog'iston ichki mehnat bozorini migrantlar hisobidan to'ldiruvchi asosiy davlat.

O'zbekiston Markaziy banki ma'lumotiga ko'ra, remittanslarning 70% dan ortig'i iste'molga, qolgan qismi esa ta'lim, sog'liqni saqlash va uy-joyga sarflanmoqda. Migrantlar yuborgan mablag'lar kambag'allik darajasini kamaytirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Masalan, O'zbekistonda kambag'allik darajasi 2020 yildagi 17% dan 2023 yilda 11% ga tushganida remittanslarning ham roli bo'lgan. Pul o'tkazmalari ichki savdoni rag'batlantiradi. Masalan, 2023 yilda O'zbekistonda chakana savdo hajmi \$42 milliardga yetdi, bu ko'rsatkichning sezilarli qismi remittanslar hisobidan ta'minlangan. Remittanslar mamlakat oltin-valyuta zaxiralarini ko'paytirishga xizmat qilmoqda. O'zbekiston zaxiralari 2023 yil oxirida \$34 milliardni tashkil etib, asosan migrantlar yuborayotgan valyuta hisobiga mustahkamlanmoqda. Migrantlar o'z yurtiga qaytgach, ko'pincha kichik biznes ochishga mablag' yo'naltiradi. Misol uchun, so'nggi yillarda

Toshkent, Andijon, Samarqand va Farg'ona viloyatlarida chet eldan qaytgan migrantlar hisobidan servis, savdo va transport xizmatlari sezilarli darajada kengaydi.

Yoshlar va malakali kadrlarning chet elga ketishi ichki mehnat bozorida yetishmovchilik keltirib chiqarmoqda. Masalan, Qashqadaryo va Andijon viloyatlarida ayrim sohalarda ishchi kuchi yetishmasligi kuzatilmoqda. Davlat iqtisodiyoti xorijiy pul o'tkazmalariga qaram bo'lib qolmoqda. Rossiyada iqtisodiy inqiroz yuz bersa, O'zbekiston va Tojikiston darhol ta'sirini sezadi. Masalan, 2014 yildagi rubl inqirozi natijasida O'zbekistonga kelayotgan pul o'tkazmalari hajmi 20% ga kamaygan.

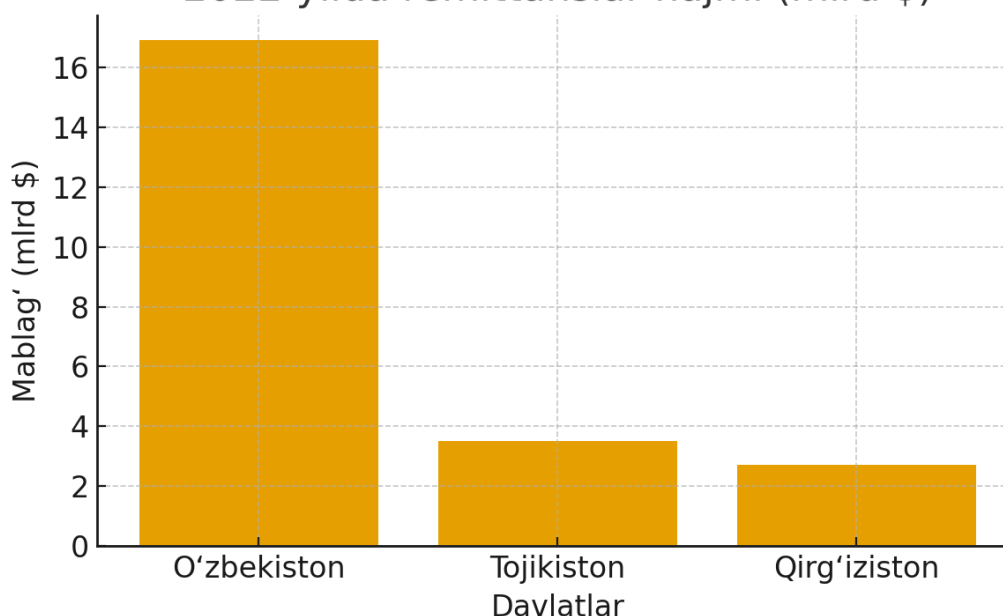
Pul o'tkazmalari asosan iste'molga yo'naltirilmoqda. Jahon banki ma'lumotiga ko'ra, Markaziy Osiyo davlatlarida remittanslarning atigi 10–15% qismi investitsiyaga sarflanadi. Migratsiya tufayli yuz minglab oilalar kambag'allik chegarasidan chiqmoqda. Xalqaro pul o'tkazmalari tizimlari (Western Union, Zolotaya Korona, MoneyGram va boshqalar) bank xizmatlari ko'lamini kengaytirib, moliyaviy savodxonlikni oshirmoqda. Pul o'tkazmalari Rossiya, Janubiy Koreya, Turkiya va Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni mustahkamlamoqda.

Muhojirlar va remittanslar haqida umumiy ma'lumot berarishdan avval remittanslar nima ekanligini bilib olishimiz kerak. Remittanslar – bu xorijda ishlayotgan muhojirlar tomonidan o'z yurtiga yuboriladigan pul mablag'lari. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda Markaziy Osiyo mamlakatlari remittanslardan sezilarli darajada foyda ko'rgan. Masalan, Tojikistonda remittanslar YaIMning 32 foizini, Qirg'izistonda 30 foizini, O'zbekistonda esa 12 foizini tashkil etgan³.

2022-yilda remittanslar hajmi

Davlat	Remittans (mlrd \$)	YaIMga nisbatan (%)
O'zbekiston	16.9	12
Tojikiston	3.5	32
Qirg'iziston	2.7	30

2022-yilda remittanslar hajmi (mlrd \$)

³ <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2023>

Xorijda ishlayotgan muhojirlarning mintqa iqtisodiyotiga qo'shayotgan hissasi beqiyosdir. Ular yuborayotgan mablag'lar nafaqat oilaviy farovonlikni oshiradi, balki davlat byudjetiga bilvosita hissa qo'shadi, ichki talabni rag'batlantiradi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Biroq, remittanslarga haddan tashqari bog'lanish xavfli bo'lib, milliy iqtisodiyotning diversifikatsiyasi va ichki mehnat bozorini rivojlantirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Shu bois, davlat siyosati remittanslarni iste'moldan investitsiyaga yo'naltirish, migrantlarning ortiqcha qaramligini kamaytirish va ichki ish o'rinlarini ko'paytirishga qaratilishi kerak.

Shuni ham takidlash joizki, aholining xorijda mehnat qilishi ijobiy tomoni bilan birga salbiy ta'sirlarga ham ega:

- Mehnat resurslarining chetga chiqib ketishi ichki mehnat bozorida yetishmovchilikni yuzaga keltiradi.

- Malakali kadrlarning ketishi (brain drain) iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qiladi.

- Aholining tashqi pul oqimlariga haddan ziyod qaramligi yuzaga keladi⁴.

Xorijda vaqtincha mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasi fuqarolarini va ularning oila a'zolarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida⁵gi Prezident qarori qabul qilindi. Qarorga ko'ra, 2022-yil 1-iyundan Rossiya Federatsiyasi, Turkiya hamda Qozog'istonning tegishli hududlarida Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi Tashqi mehnat migratsiyasi agentligining vakillik instituti joriy qilinadi. Mazkur hududlarning har biriga kamida 2 nafar vakil birlashtiriladi.

Bundan tashqari 2022-yil 1-maydan har yili hokim yordamchilari yozma tavsiyanomasiga asosan boquvchisi xorijga mehnat migratsiyasiga chiqib ketgan va «Ijtimoiy himoya yagona reestri» axborot tizimida ro'yxatda bo'lgan yoki «Kambag'al oilalar reestri» axborot moduliga kiritilgan oilalarga bazaviy hisoblash miqdorining 2 baravari miqdorida bir martalik moddiy yordam ko'rsatish, mehnat migratsiyasiga chiqib ketgan fuqarolarning «Ijtimoiy himoya yagona reestri» axborot tizimida ro'yxatda bo'lgan yoki «Kambag'al oilalar reestri» axborot moduliga kiritilgan yoxud «Temir daftar», «Ayollar daftari» va «Yoshlar daftari»dan biriga kiritilgan, nogironligi bo'lgan oila a'zolariga dori-darmon, nogironlik aravachalari, eshitish apparatlari va ortopedik mahsulotlar xarid qilish uchun bazaviy hisoblash miqdorining 5 baravari miqdorida bir martalik moddiy yordam ko'rsatish, mehnat migratsiyasiga chiqib ketgan fuqarolarning O'zbekiston Respublikasida ular bilan birga istiqomat qiluvchi pensiya yoshiga etgan yoki I va II guruh nogironligi bo'lgan oila a'zolariga kasaba uyushmalari tizimidagi sanatoriy va profilaktik davolanish muassasalariga bir martalik bepul yo'llanma berish, mahallalardagi yoshlar etakchilarining yozma tavsiyanomasiga asosan «Ijtimoiy himoya yagona reestri» axborot tizimida ro'yxatda bo'lgan yoki «Kambag'al oilalar reestri» axborot moduliga kiritilgan yoxud «Temir daftar», «Ayollar daftari» va «Yoshlar daftari»dan biriga kiritilgan hamda mehnat migratsiyasiga chiqib ketgan fuqarolarning bolalariga mavsumiy faoliyat yuritadigan oromgohlarga bepul yo'llanmalar berish to'g'risidagi tashabbusi qo'llab-quvvatlanadi.

⁴ <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2021/eng/downloads/>

⁵ <https://lex.uz/uz/docs/5893253>

O'zbekiston kasaba uyushmalari Federatsiyasining mablag'lari hisobidan mehnat migratsiyasiga chiqib ketgan fuqarolarning oila a'zolariga yordam pullari va yo'llanmalar berishda:

- yordam pullari va yo'llanmalar bosharti mehnat migratsiyasiga chiqib ketgan fuqarolar "Labor migration" dasturiy majmuasida ro'yxatdan o'tgan bo'lsa beriladi;
- talabgorlar Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligiga "Labor migration" dasturiy majmuasi orqali elektron murojaat qiladi.

- Qarorga ko'ra, xorijda vaqtinchalik ishlayotgan va ta'lim olayotgan o'zbekistonlik yoshlarni qo'llab-quvvatlash maqsadida "Xorijdagi yoshlar balansi" shakllantirilib, ular to'g'risidagi ma'lumotlar "Yoshlar portali" elektron platformasiga kiritib borilad.

- 2022-yil 1-martdan "daftarlar"dan biriga kiritilgan va tashkillashtirilgan mehnat migratsiyasi yo'li bilan vaqtinchalik ishlash uchun xorijga chiqib ketayotgan fuqarolarga ham 10 million so'mgacha miqdorda bir yil muddatga miqroqarzar berildi.

Hisob-kitoblarga ko'ra, 2020 yilning ikkinchi choragida ish o'rinlarining qisqarishi dunyo bo'ylab 10,5 %ga teng bo'ldi. Boshqacha aytganda, joriy yilning 2-choragida dunyo bo'ylab ishsizlar soni 195 million nafarga ko'paydi. Mintaqalar kesimida, Amerika (-12,4%), Yevropa va Markaziy Osiyo (-11,8%) hududlarida raqamlar o'rtacha ko'rsatkichlardan ham salbiyroq tus oldi. Undan tashqari muhojirlarning aksariyati faoliyat olib boradigan iqtisodiyotning norasmiy tarmoqlaridagi o'rtacha ish haqi -60%ga qisqargan bo'lib, Yevropa va Markaziy Osiyo mintaqasida mazkur qisqarish -70%ga teng⁶.

Muhojirlarning yuborayotgan pul mablag'laridan samarali foydalanish uchun quyidagi chora-tadbirlar muhim:

- Remittanslarni ishlab chiqarishga yo'naltirish uchun soliq va kredit imtiyozlarini yaratish.

- Muhojirlar uchun moliyaviy savodxonlik dasturlarini amalga oshirish.

- Bank tizimida xalqaro pul o'tkazmalarini arzon va tezkor qilish imkoniyatlarini kengaytirish.

- Mehnat migrantlarining huquqlarini xalqaro maydonda himoya qilish.

Xorijda ishlayotgan muhojirlarning yuborayotgan mablag'lari mintaqa iqtisodiyotida katta o'rin tutadi. Ammo bu jarayon ijobiy ta'sirlardan tashqari, ma'lum xavflarni ham yuzaga keltiradi. Shuning uchun hukumatlar remittanslardan samarali foydalanish, ichki investitsion muhitni yaxshilash va muhojirlarning huquqlarini himoya qilishga alohida e'tibor qaratishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023. – 64 b.

⁶ <https://review.uz/uz/post/inqiroz-ichidagi-inqiroz-covid-19-va-xalqaro-migratsiya>

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori: "Xorijda vaqtincha mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan fuqarolarni va ularning oila a'zolarini qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida". PQ-289-son, 2022-yil 1-iyun.
4. Jahon banki. Migration and Remittances: Recent Developments and Outlook, 2023. – Washington D.C., 2023. – 45 p.
5. ILO (International Labour Organization). World Employment and Social Outlook 2022: The Role of Migrants. – Geneva: ILO, 2022. – 98 p.
6. United Nations. International Migration Report 2022. – New York: UN, 2022. – 120 p.
7. Qosimov B. Mehnat migratsiyasi va uning iqtisodiy oqibatlari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 210 b.
8. Raxmatov A. Globallashuv sharoitida migratsiya jarayonlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 185 b.
9. Stalker, P. Workers without Frontiers: The Impact of Globalization on International Migration. – Boulder: Lynne Rienner, 2020. – 220 p.
10. Mansoor, A., & Quillin, B. Migration and Remittances: Eastern Europe and the Former Soviet Union. – Washington D.C.: The World Bank, 2006. – 350 p.
11. The World Bank Data. Remittances inflow to Uzbekistan and Central Asia, 2022–2023. – <https://data.worldbank.org>